

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 5 april 2023

Mål nr

B 2905-22

PARTER

Klagande

TO

Ombud och offentlig försvarare: Advokat LL

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Grovt rattfylleri m.m.

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Göta hovrätts dom 2022-03-31 i mål B 2168-21

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens domslut på det sättet att påföljden för den samlade brottsligheten bestäms till fängelse i 14 dagar.

LL ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av TO i Högsta domstolen med 4 613 kr. Av beloppet avser 3 690 kr arbete och 923 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

TO har yrkat att Högsta domstolen ska döma honom till en gemensam och lindrigare påföljd.

Riksåklagaren har inte motsatt sig att hovrättens dom ändras på så sätt att TO döms till en gemensam påföljd. Riksåklagaren har angett att påföljden bör bestämmas till fängelse i en månad.

DOMSKÄL**Bakgrund**

1. TO dömdes av tingsrätten för grovt rattfylleri och rattfylleri, grov olovlig körning vid dessa båda tillfällen, ringa narkotikabrott vid samma tillfällen samt tillgrepp av fortskaffningsmedel. Rattfylleribrottet bedömdes som grovt med hänsyn till att körningen inneburit påtaglig fara för trafiksäkerheten. TO hade kört genom tätbebyggt område med hög hastighet och därefter orsakat en singelolycka genom att köra över ett elskåp i anslutning till en lekplats. Påföljden bestämdes till skyddstillsyn i förening med fängelse (se 30 kap. 11 och 28 kap. 3 §§ brottsbalken).
2. Hovrätten har frikänt TO från ansvar för tillgrepp av fortskaffningsmedel och ansett att det saknats förutsättningar att döma honom till skyddstillsyn i förening med fängelse. Hovrätten har i stället dömt TO till två

olika påföljder med stöd av 30 kap. 3 § andra stycket andra meningen brottsbalken. Påföljden för grovt rattfylleri och för de båda fallen av grov olovlig körning har bestämts till fängelse i en månad medan påföljden för den övriga brottsligheten, dvs. för ett fall av rattfylleri och två fall av ringa narkotikabrott, har bestämts till skyddstillsyn.

3. Övervakningen enligt skyddstillsynen har nu upphört. TO har genomgått behandling enligt föreskrifter och lämnat prover för att säkerställa drogfrihet. Prover har dock visat att han använt narkotika och han har därutöver meddelats en kontaktföreskrift på grund av bristande närvaro. Prövotiden löper fortfarande.

Frågorna i målet

4. Huvudfrågan i målet är om det har funnits utrymme att med stöd av 30 kap. 3 § andra stycket brottsbalken döma till fängelse för viss del av brottsligheten och till skyddstillsyn för de övriga brotten. Om så inte varit fallet är frågan hur påföljden för brottsligheten ska bestämmas i den uppkomna situationen.

Allmänt om tillämpningen av reglerna om påföljdsbestämning

5. Påföljdsreformen 1989 har inneburit att regelverket kring påföljdsbestämningen har blivit tydligare. I många situationer finns det numera relativt tydliga normer som styr domstolarnas påföljdsbestämning. Detta hindrar emellertid inte att reglerna i många fall ger utrymme för olika lösningar. I detta ligger att det generellt sett inte finns något hinder mot att, när det behövs för att åstadkomma ett rimligt resultat, tillämpa reglerna på ett sätt som visserligen inte direkt är avsett men som ändå är förenligt med deras lydelse och med grundtankarna bakom påföljdssystemet (jfr t.ex. ”Bosse Sanering” NJA 2004 s. 692 i de delar avgörandet avser tillämpning av

30 kap. 3 § brottsbalken, ”Misshandeln i Delsbo” NJA 2013 s. 922 p. 6 och 7 angående tillämpningsområdet för 30 kap. 11 § samt ”Samlag med avkomling” NJA 2015 s. 826 angående möjligheten att döma särskilt med stöd av dåvarande 34 kap.).

Har det i detta fall funnits utrymme att tillämpa 30 kap. 3 § andra stycket andra meningen brottsbalken?

6. Huvudregeln när någon döms för flera brott är enligt 30 kap. 3 § första stycket brottsbalken att domstolen ska döma till en gemensam påföljd. I andra och tredje styckena i samma paragraf anges vissa undantag från denna huvudregel. Enligt andra stycket andra meningen får domstolen, under förutsättning att det föreligger särskilda skäl, döma till fängelse för ett eller flera brott samtidigt som den dömer till villkorlig dom eller skyddstillsyn för brottsligheten i övrigt.

7. Syftet bakom undantagsregeln i 30 kap. 3 § andra stycket andra meningen är främst att göra det möjligt för domstolen att avstå från att döma ut ett längre fängelsestraff när de skäl som talar för att fängelse ska väljas som påföljd är hänförliga till endast en mindre del av brottsligheten. Undantagsregeln bör därför normalt tillämpas bara när den del av brottsligheten som kan leda till en icke frihetsberövande påföljd skulle påverka den samlade straffmätningen på ett mer betydande sätt (jfr bl.a. ”Körningarna i Uppsala” NJA 1995 s. 708). Det kan emellertid finnas utrymme för att döma till två påföljder också i andra situationer när det behövs för att nå ett rimligt resultat i det enskilda fallet (jfr p. 5 och det där angivna rättsfallet ”Bosse Sanering”).

8. När domstolen dömer till två olika påföljder ska straffmätningen ske var för sig för de olika delarna. Vidare gäller i dessa fall att påföljdsbestämningen – såväl avseende den del som leder till fängelse som beträffande den del som leder till villkorlig dom eller skyddstillsyn – styrs av de regler

som är tillämpliga i relation till respektive del av brottsligheten. Exempelvis måste påföljdsbestämningen ske inom ramen för den straffskala som gäller för den aktuella delen av brottsligheten och med beaktande av de regler i övrigt som i den delen gäller för påföljdsbestämningen. Det sistnämnda betyder bl.a. att en förutsättning för att det ska vara möjligt att döma till villkorlig dom eller skyddstillsyn för viss del av brottsligheten är att det samlade straffmättningsvärdet för denna brottslighet ligger på fängelsenivå (se 27 kap. 1 § respektive 28 kap. 1 § brottsbalken).

9. Med hänsyn till att det samlade straffmättningsvärdet för rattfylleri-brottet och de båda ringa narkotikabrotten inte ligger på fängelsenivå har det saknats förutsättningar att för denna brottslighet bestämma påföljden till skyddstillsyn. Inte heller i övrigt kan omständigheterna i detta fall anses ha varit sådana att det har funnits skäl att tillämpa 30 kap. 3 § andra stycket andra meningen; de tre bötesbrotten skulle, om hovrätten dömt till en gemensam påföljd, ha påverkat den samlade straffmätningen endast marginellt.

Påföljdsbestämningen i Högsta domstolen

10. Som hovrätten har funnit ska TO dömas för grovt rattfylleri och rattfylleri, grov olovlig körning vid dessa båda tillfällen samt för ringa narkotikabrott vid samma tillfällen. Som redan framgått saknas det skäl att frånga huvudregeln i 30 kap. 3 § första stycket brottsbalken. En gemensam påföljd ska därför bestämmas för brottsligheten.

11. Straffvärdet för den samlade brottsligheten uppgår till fängelse i två månader. Arten av det grova rattfylleriet – särskilt med beaktande av den påtagliga trafikfara som körningen innebar – talar i detta fall starkt för att påföljden ska bestämmas till fängelse. Det ska samtidigt beaktas att TO har verkställt en stor del av skyddstillsynen. Det finns emellertid ett tillräckligt utrymme att fullt ut ta hänsyn till detta förhållande vid straffmätningen (jfr

29 kap. 5 § första stycket 8 brottsbalken samt ”Pistolen på Tellusgatan” NJA 2016 s. 553 och ”Den verkställda skyddstillsynen I” NJA 2022 s. 438).
Påföljden för brottsligheten ska därför bestämmas till fängelse i 14 dagar.

I avgörandet har deltagit justitieråden Anders Eka, Johnny Herre, Sten Andersson, Petter Asp (referent) och Cecilia Renfors
Föredragande har varit justitiesekreteraren Axel Johnsson